

**ПРОБЛЕМА ВИНИКНЕННЯ КОНФЛІКТІВ МІЖ ЗАКОНОДАВЧОЮ
ТА ВИКОНАВЧОЮ ГІЛКАМИ ВЛАДИ УКРАЇНИ ТА СТАБІЛЬНІСТЬ
КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ**

Конституція України 1996 р. закріпила, що Україна є суверенною, незалежною, демократичною, соціальною, правовою державою (ст. 1), що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст.3), що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову (ст.6), інші політико-правові принципи, які є ознаками демократичності держави й свідчать про її орієнтацію на загально-визнані світові стандарти.

Разом з тим проголосити та закріпити на конституційному рівні такі принципи та ідеї замало. Набагато важливіше – реально втілити їх в практику організації та функціонування державного механізму нашої держави. А як свідчить власний досвід України, досвід країн СНД, зробити це непросто. Причин такої ситуації є досить багато. Це і перехідний стан держави та суспільства, і корінна зміна державного механізму, і реформування правової системи, і багато інших, не менш значимих чинників, які тісно пов'язані один з одним.

Однією з найбільш суттєвих та значущих передумов побудови демократичної, правової держави, є розподіл державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Причому, цей політико-правовий принцип ми розуміємо не лише як чітке відокремлення однієї гілки влади від іншої, але й одночасно як їх тісну взаємодію. Функціонування державної влади на основі такого принципу, в межах чіткого правового поля та законності – важлива передумова демократії та забезпечення стабільності основ конституційного ладу України.

Основи конституційного ладу – це сукупність основоположних принципів організації та функціонування суспільства та державного механізму країни. В Конституції України ці принципи отримали нормативне закріплення в Розділі I «Загальні засади», назва якого, на наш погляд, є невдалою. Ці принципи зумовлюють ключові риси суспільного

ладу, влади, форми правління, державного устрою, політичного режиму тощо.

Таким чином, основи конституційного ладу – це юридично виражені, об'єктивні закономірності функціонування та розвитку певного суспільства та держави. Відповідно до них здійснюється нормативна регламентація соціальних зв'язків. Вони є орієнтирами правотворчої та правореалізуючої діяльності державних органів, а їх визнання та дотримання забезпечує нормальний розвиток та функціонування правової системи.

Як вже зазначалося, стабільність основ конституційного ладу держави значною мірою зумовлюється взаємоузгодженою діяльністю та тісною співпрацею всіх гілок державної влади. Однак, як свідчить практика, так буває не завжди. Досить часто державний механізм стає центром напруженого протистояння та конфліктів між законодавчою й виконавчою гілками влади. Що ж є причинами таких конфліктів? Зупинимось на дослідженні цієї проблеми детальніше.

Одним з фундаментальних законів філософської науки є закон єдності та боротьби протилежностей. Згідно з цим законом складові частини будь-чого знаходяться в постійній взаємодії між собою. Така взаємодія передбачає як постійну єдність, так і постійну боротьбу (чи конфлікт), що й забезпечує послідовність розвитку матерії та суспільства. Тобто, соціальний конфлікт взагалі і юридичний зокрема є формою взаємодії його сторін (суб'єктів). Прикладом такої взаємодії можна вважати конфлікти між законодавчою та виконавчою гілками влади.

Конфліктна взаємодія за своєю природою явище динамічне. Вона завжди впливає на стан певної соціальної системи і породжує в ній зміни. З цієї точки зору конфлікт між владними структурами є також фактором нестабільності конституційного ладу в державі. Практика останніх років не раз доводила, що саме конфлікт був причиною тих чи інших змін (інституційних чи кадрових) в державному механізмі України.

Функціонування державної влади в режимі консенсусу – це той ідеальний стан речей, до якого прагне політична практика усього світу. Однак реальність свідчить, що характерною рисою сьогодення є постійні суперечки між різними гілками державної влади, в першу чергу – між законодавчою та виконавчою. Особливо актуально ця проблема постає в

держав, що перебувають в стані економічних та політичних потрясінь. В таких умовах ці суперечки є особливо небезпечними, тому що, як свідчить історія, можуть мати непередбачені наслідки не тільки для державного механізму, але й для всього суспільства. Яскравим підтвердженням цього є жовтневі події 1993 р. в Москві, коли конфронтація між законодавчою та виконавчою гілками влади ледве не призвели до громадянської війни.

Вказане вище підтверджує загальну необхідність детального дослідження проблеми виникнення конфліктів між законодавчою та виконавчою гілками влади, розробки спеціальних організаційно-правових процедур попередження, припинення та розв'язання таких конфліктів з метою забезпечення стабільності конституційного ладу.

Перш за все необхідно зазначити, що конфліктологія взагалі й особливо державно-правова – це порівняно новий напрямок наукових досліджень, і невивчених проблем тут є досить багато. Спеціальних комплексних досліджень з цієї проблематики в українській державно-правовій науці немає. До недавнього часу конфлікт та конфліктні ситуації, в основному, були предметом наукового дослідження соціології, та, в деякій мірі, – політології [1]. Юридичний, або правовий конфлікт майже зовсім не вивчався, а одним з перших в українській правовій науці дослідженням юридичної конфліктології почав займатися професор Ю.Тодика [2]. Ми вважаємо, що саме проблема виникнення конфліктів між законодавчою та виконавчою гілками державної влади і їх вплив на стабільність конституційного ладу все ще потребують свого детального вивчення. Тому зупинимось на дослідженні саме цієї наукової проблеми.

Що ж собою являє юридичний конфлікт? Що є його предметом та яка його структура, в чому полягає причина виникнення юридичних конфліктів? Однозначних відповідей на ці запитання не дає ні вітчизняна, ні зарубіжна наукова література. Різні вчені по-різному підходять до вирішення вказаних проблем. Не маючи на меті вивчення теорії конфліктології, приєднаємося до висновків тих вчених, які, на нашу думку, найбільш вдало та повно розкривають природу юридичного конфлікту.

Не викликає сумніву твердження, що юридичний конфлікт – різновид конфлікту соціального. Взагалі слово «конфлікт» походить від латинського кореня і в перекладі означає «зіткнення» будь-чого. Конф-

лікт – це одна з форм взаємодії людей, соціальних груп та інститутів, при якій дії однієї сторони, зіткнувшись з інтересами іншої, перешкоджають реалізації її цінностей. Іншими словами, конфлікт – це прояв об'єктивних й суб'єктивних суперечностей, що проявляється в протистоянні сторін [3, с.152-161].

Оскільки юридична конфліктологія є специфічним різновидом загальної конфліктологічної науки, то й поняття юридичного конфлікту виводиться з загального поняття конфлікту.

Вважаємо найбільш вдалим та лаконічним визначення юридичного конфлікту, запропоноване російським вченим В.Н.Кудрявцевим, який під юридичним конфліктом розуміє протиборство двох чи кількох суб'єктів, що зумовлене протилежністю (несумісністю) їхніх інтересів, потреб, систем цінностей чи знань, в якому наявні юридичні елементи (правові норми, правові відносини), а також юридичні засоби попередження й розв'язання цього протиборства. Іншими словами, юридичним конфліктом слід визнати будь-який конфлікт, в якому спір так чи інакше пов'язаний з правовими відносинами сторін [4, с.9].

На такій же позиції стоїть Т.Худойкіна, яка також розрізняє юридичний конфлікт в широкому та вузькому розумінні. Юридичним конфліктом в широкому розумінні вона вважає таке протиборство сторін, при якому хоча б один з його елементів має юридичний характер, і при якому існує можливість попередження, зупинення, припинення, а найкраще – розв'язання такого конфлікту правовими засобами. Юридичний конфлікт в вузькому розумінні – це протиборство суб'єктів права з суперечними правовими інтересами, що виникає в зв'язку з застосуванням, зміною, порушенням чи тлумаченням норм права [5, с.25].

Таким чином, юридична конфліктологія вивчає та узагальнює ті особливості, які характеризують конфлікт з позицій права, а юридичний конфлікт – це протиборство сторін, яке певним чином пов'язане з правовими відносинами між ними (з юридично значимими діями чи певним правовим станом). Тобто, в такому конфлікті його суб'єкти чи мотивація їх поведінки, або його об'єкти мають юридичні ознаки, а сам конфлікт викликає юридичні наслідки.

Юридичний конфлікт, як і будь-який інший, явище неприємне, але не завжди тільки негативне. Досить часто він може позитивно впливати

на державно-правові процеси, попереджувати та запобігати небажаним змінам та стимулювати ті, що є об'єктивно необхідними. Тому перед тим, як перейти до дослідження предмету конфліктів між законодавчою та виконавчою владою, необхідно дещо детальніше зупинитись на аналізі функцій юридичного конфлікту.

В юридичній науці функції конфлікту ще знаходяться в стадії дослідження. Ми вважаємо, що можна виділити дві основні функції юридичного конфлікту: по-перше, юридичний конфлікт може свідчити про деформацію правової дійсності, вказувати на дефекти правової системи, недосконалість законодавства, виявляти дисбаланси в організації та функціонуванні державно-правових інститутів. У нашому випадку конфлікти між органами законодавчої та виконавчої гілок влади можуть свідчити про такі дисбаланси правової системи, як невідповідність підзаконних актів законам, чи, більше того – про пряме знехтування підзаконними актами законів, про прогалини в правовому регулюванні статусу та компетенції органів законодавчої та виконавчої гілок влади. Цю функцію юридичного конфлікту можна назвати статистичною.

По-друге, юридичний конфлікт здатний не лише відображати реально існуючу правову дійсність, але й суттєво впливати на її зміну. Наприклад, конфлікт між гілками влади компетенційного характеру може реально призвести до внесення змін та доповнень до Конституції, інших нормативно-правових актів щодо повноважень тих чи інших державних органів. Цю функцію юридичного конфлікту можна означити як динамічну. Як бачимо, при дослідженні конфліктів завжди необхідно брати до уваги їх функціональну направленість.

В юридичній конфліктологічній науці особливе місце займають державно-правові конфлікти. Це пов'язано: а) з особливим складом суб'єктів цих конфліктів (народ, владні структури, регіони, політичні партії та інші угруповання тощо); б) з особливими об'єктами конфліктів (суверенітет держави, територія, розподіл владних повноважень, дії владних структур тощо); в) з досить суттєвими наслідками розв'язання чи не розв'язання конфліктів, оскільки вони пов'язані з інтересами великих груп населення або ж усього українського народу; г) з вирішенням принципових питань державотворення [6, с.29].

Взявши за основу запропоноване визначення юридичного конфлікту та з'ясувавши особливості державно-правових конфліктів, перейдемо до аналізу проблеми їх виникнення між законодавчою та виконавчою владою в Україні та їх зв'язку з стабільністю конституційного ладу.

Теоретична значимість таких досліджень полягає в поєднанні конфліктів з державними інститутами та правом, а звідси – в їх дослідженні не в абстрактному соціальному просторі, а в реальному зв'язку з діючими державно-правовими органами, структурами, з діючою правовою системою.

Необхідно зазначити, що проблема причинності, як наукової категорії, досить складна, і є предметом вивчення не лише правової, а й філософської науки. Особливо складно досліджувати причинність в соціальному середовищі, оскільки вона характеризується значною складністю та заплутаністю. Кожна соціальна дія викликає багато різноманітних та суперечних наслідків. Конфлікт може бути викликаний зовсім незначними діями індивідів чи їх груп, що знаходяться в досить далекому зв'язку з його суб'єктами.

В цілому будь-яка масштабна конфліктна ситуація свідчить про соціально-дезорганізаційні процеси в суспільстві, про більш чи менш тривалу, більш чи менш глибоку дезінтеграцію найважливіших суспільних структур, що забезпечують стабільність певного суспільства чи територіальної цілісності [7, с.24]. Зауваживши про таку складність в дослідженні проблеми причинності розглянемо основні причини виникнення конфлікту між законодавчою та виконавчою гілками влади в Україні.

Наявність таких конфліктів, як про це свідчить досвід України, інших країн СНД, зумовлена цілим рядом загально-соціальних і юридичних чинників. До найбільш суттєвих слід віднести: перехідний стан суспільних відносин; відхід від однієї пануючої ідеології, від керівництва суспільством однієї політичної партії до політичної та ідеологічної багатоманітності; відсутність у владних структур на загальнодержавному та місцевих рівнях вагомого досвіду вирішення складних питань державотворення в режимі консенсусу; відставання процесуальних конституційно-правових норм від матеріальних; відсутність достатнього комплексу організаційно-правових механізмів розв'язання конфліктів між різ-

ними суб'єктами державно-правових відносин; низький рівень політико-правової культури різних верств населення, зокрема представників державного апарату; бажання законодавчої, виконавчої гілок влади, глави держави якомога більше отримати для себе повноважень; втручання законодавчої влади в компетенцію виконавчої і навпаки; протиріччя в законодавстві; відсутність чіткої ідеології державного будівництва; неякісне правове регулювання суспільних відносин; порушення суб'єктами державно-правових відносин норм Конституції й законів; різне тлумачення гілками влади конституційних норм; несформованість легітимних владних інститутів; дії по підриву безпеки держави та інші.

Проаналізуємо окремі з них. Перехід України від тоталітарного державного режиму до основ демократії зумовив корінну перебудову усього державного механізму. Найбільш суттєвих змін зазнали принципи організації та функціонування державної влади, і особливо її вищих органів. Зміни, що були внесені до Конституції України 1978 р., а потім Конституція України 1996 р. закріпили зовсім новий для української державності принцип – принцип поділу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову (ст.6 Конституції України). Повновладдю рад настав кінець. Разом з тим, конституційне закріплення нових державно-правових інститутів – Президента України (Розділ V), Кабінету Міністрів України (Розділ VI), Конституційного Суду України (Розділ XII) викликало необхідність їх наділення певним колом прав та обов'язків, іншими словами – конституційною компетенцією. Це зразу ж стало причиною конфліктів між Верховною Радою, Президентом та Кабінетом Міністрів України. Тобто, однією з основних причин виникнення конфліктів в цій сфері став перерозподіл владних повноважень між різними державними органами. А як свідчить історія, боротьба за владні повноваження, тобто за владу, велася завжди і скрізь. Але одночасно ця боротьба стає фактором дестабілізації існуючого конституційного ладу в державі.

Причиною конфліктів між владними структурами став також відхід від політичної та ідеологічної одноманітності до політичного й ідеологічного плюралізму. У державі та суспільстві пануюча ідеологія марксизму-ленізму відійшла на задній план і з'явилася можливість існування будь-яких теорій та систем світогляду. Передова наукова думка

звертається до загальнолюдських цінностей, до прогресивних наукових теорій. Однією з них стала теорія розподілу державної влади на законодавчу, виконавчу та судову. Разом з тим, цей принцип організації та функціонування державної влади, точніше його сучасні інтерпретації, стали ще однією суттєвою причиною виникнення та розвитку конфліктів між владними структурами. На сьогодні ця теорія одна з найбільш популярних та дискусійних в нашій державі. Мабуть, немає жодного, хоча б дещо відомого політика та жодного вченого-правознавця, який би не звертався до цієї проблеми, незалежно від сфери своїх політичних та наукових інтересів. Одночасно інтерпретації теорії поділу влад досить відрізняються одна від одної, часто вони зовсім протилежні. Нерідко ці інтерпретації поверхові та однобічні. Звичайно проявляються дві крайнощі: або механічне копіювання зарубіжного досвіду, без врахування української державно-правової практики, або надмірне розширення повноважень однієї гілки влади за рахунок іншої. Наслідок в обох випадках один – стійке протистояння владних структур, а потім – конфлікт між ними.

Перехід суспільства від панування однієї партії до багатопартійності також знаходиться в безпосередньому зв'язку з проблемою виникнення державно-правових конфліктів. Політичні партії в Україні сприяють формуванню і вираженню політичної волі громадян, беруть участь у виборах (ст. 36 Конституції України). Участь у формуванні органів державної влади, і особливо Верховної Ради України – головна мета будь-якої політичної партії. Однак практика свідчить, що в державі на сьогодні ще немає реальної політичної сили, яка здатна отримати переважну більшість мандатів в парламенті та в органах місцевого самоврядування. Аналізувати причини такої ситуації в цій статті немає можливості. Але важко заперечувати той факт, що значною мірою саме внаслідок цього в парламенті нашої держави немає злагоди. Дуже часто ті чи інші політичні сили, що мають представництво в законодавчому органі держави, не можуть визначитись щодо шляхів подальшого розвитку нашого суспільства, ціленаправлено перешкоджають прийняттю чи схваленню важливих державних рішень, затвердженню на посадах представників органів виконавчої влади. Прикладів є багато. Це і затвердження Державного бюджету України (п.4), визначення засад внутріш-

ньої і зовнішньої політики (п.5), затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку (п.6), розгляд і прийняття рішення щодо схвалення Програми діяльності Кабінету Міністрів України (п.11), надання згоди на призначення Президентом України Прем'єр-міністра України (п.12), призначення чи обрання на посади, звільнення з посад, надання згоди на призначення й звільнення з посад осіб у випадках, передбачених Конституцією (п.15 ст.85 Конституції України) та інші. Досить часті суперечки різних політичних сил у Верховній Раді України суттєво посилюють напруженість у взаємовідносинах між законодавчою та виконавчою гілками влади, часто стають причиною виникнення конфліктів між ними. А це зовсім не сприяє стабільності основ конституційного ладу України.

Слід відзначити, що самі владні структури також не вміють розв'язувати суперечностей, що виникають у взаємовідносинах між ними. Значною мірою це зумовлено попередніми чинниками, а також відсутністю необхідного досвіду роботи в умовах поділу влад. Часто органи державної влади не здатні до вирішення таких суперечностей та конфліктів цивілізованим шляхом. Гілкам влади потрібно шукати способи попередження можливих конфліктів, прагнути до конструктивного, а не до конфронтаційного стилю взаємовідносин між собою. Тим більше, що українська державно-правова практика вже знає такі приклади. Мова йде про Конституційний Договір, укладений між парламентом та Президентом України щодо нормативного регулювання статусу органів державної влади і місцевого самоврядування. Незважаючи на унікальність в державній практиці та сумнівну легітимність цього договору, його прийняття цілком виправдане, оскільки зняло напругу в державі та суспільстві.

У цьому питанні ми поділяємо думку Ю.Тодики, який вважає, що прийняття Конституційного Договору слід розглядати в політичному й юридичному аспектах. У політичному плані його прийняття виправдане з позиції можливості владним структурам України, політичним угрупованням на основі консенсусу, а не конфронтації, в межах відповідного строку визначитись щодо напрямків подальшого розвитку держави та суспільства й запропонувати оптимальну модель державного будівниц-

тва в чітких нормах нової Конституції. В юридичному аспекті цей Договір має, окрім позитивного, і зворотній бік, оскільки він не сприяє підвищенню правової культури населення, поваги до Конституції, як до Основного Закону, становленню конституційної законності і в цілому режиму законності в державі [9, с. 13-24].

Значною мірою виникнення конфліктів між органами законодавчої та виконавчої гілок влади зумовлене відставанням процесуальних конституційно-правових норм від норм матеріального права. Важливо не лише проголосити на конституційному рівні принцип поділу державної влади, закріпити компетенцію різних її органів, але й створювати певні механізми та процедури практичного забезпечення такого поділу, форми й методи взаємовідносин її гілок. Відсутність процесуальних конституційно-правових норм знижує потенціал впливу матеріальних норм конституційного права України на суспільні відносини, перешкоджає встановленню тісної взаємодії між гілками влади.

Досить суттєвою причиною виникнення конфліктів між владними структурами є відсутність організаційно-правових механізмів розв'язання таких конфліктів. Створення відповідних процедур та механізмів стане надійним засобом попередження суперечок у взаємовідносинах між гілками влади, а також допоможе оптимальному вирішенню конфліктів, що виникають.

Іншою причиною виникнення державно-правових конфліктів є низький рівень політико-правової культури різних верств населення та представників органів державної влади. Право, культура і політика знаходяться в нерозривному зв'язку й суттєво взаємно впливають одне на одного. Рівень правової і політичної культури суспільства є одним з показників його загальної культури. Загальний же рівень культури представників органів законодавчої влади певною мірою можна вважати показником політичної культури суспільства. Адже саме політично активна частина населення держави, реалізуючи своє виборче право, обирає депутатський корпус. У процесі виборів, особливо за мажоритарною виборчою системою, виборці мають реальну можливість оцінити ділові, професійні та політичні якості того чи іншого кандидата в депутати, а отже, і його загальний культурний рівень. Дещо складніше це зробити при пропорціональній виборчій системі. Тут виборці голосують не за

конкретну людину, а за партію в цілому. У цьому випадку визначальними є програма та цілі партії, а в кінцевому результаті, при розподілі депутатських мандатів – політична культура керівництва та членів партії.

Правова та політична культура представників виконавчої гілки влади також обумовлюється в цілому культурою суспільства. Згідно з Конституцією України органи виконавчої влади є органами вторинного представництва. Вони формуються не безпосередньо народом, а Президентом України та Прем'єр-міністром України за погодженням з Верховною Радою України. У цьому випадку набагато вагомішими факторами є, по-перше, правова культура Президента та Прем'єр-міністра, по-друге – правова та політична культура народних депутатів України в цілому, а також ті принципи та мотиви, згідно з якими відбувається призначення на посади представників органів виконавчої влади. Ми вважаємо, що визначальним для призначення на такі посади повинні бути ділові та професійні якості особи, рівень її політичної та правової культури, а не належність до того чи іншого політичного угруповання, чи до певного регіону.

Рівень політичної і правової культури суттєво впливає на стан взаємовідносин між різними гілками влади. За умови високої культури законодавча та виконавча влади функціонують в режимі консенсусу, оперативно вирішують суперечності, що виникають між ними. Однак реальністю сьогоденних взаємовідносин різних гілок державної влади України є постійні суперечки, які іноді приводять до прямої конфронтації між ними. Про рівень політико-правової культури представників законодавчої та виконавчої гілок також свідчать недоліки нормотворчої діяльності як законодавчої, так і виконавчої влади. На сьогоднішній день до Конституційного Суду України надійшло понад 170 заяв щодо вирішення питань про конституційність Указів Президента України, багато заяв про конституційність законів та інших актів Верховної Ради України, актів Кабінету Міністрів. Прийняття вищими органами нашої держави актів, які постійно суперечать один одному, а також Конституції України не сприяють поліпшенню стану взаємовідносин між різними гілками влади в Україні.

Неякісне правове регулювання суспільних відносин, притиріччя в законодавстві дуже часто стають причинами державно-правових кон-

фліктів, особливо між різними гілками державної влади. Дійсно, коли парламент приймає закони, що суперечать Конституції України та один одному, Президент України видає укази, а уряд – постанови, які також суперечать Конституції України та законам України, говорити про взаємодію різних гілок державної влади та про злагоду в суспільстві немає сенсу. Крім того, такі нормативні акти суттєво ускладнюють роботу всього державного механізму, призводять до різних протиріч, а часто – до гострих конфліктів. Тому надзвичайно важливим є підвищення якості законотворчої роботи. Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України при виконанні своїх повноважень, при виданні законів і відповідних нормативно-правових актів повинні неухильно дотримуватись вимог Конституції нашої держави.

Функціонування органів державної влади в режимі законності, в межах чіткого правового поля – необхідна передумова побудови демократичної правової держави. Однак, так буває не завжди. Сьогодні ті чи інші державні органи зневажливо ставляться не лише до приписів законів, але й до положень Конституції України. Це можна сказати як про Верховну Раду України, так і про інші державні органи виконавчої влади. А така ситуація часто призводить до соціальної напруги в державі та до суперечок між різними владними структурами.

Підсумовуючи аналіз причин конфліктів між органами законодавчої та виконавчої влади, необхідно зазначити, що вони не лежать на поверхні їх взаємовідносин. Своїми коренями вони сягають в глибину суспільних відносин, в ті економічні, політичні та правові проблеми, що стоять перед нашою державою й суспільством. Тому не треба сподіватися на вирішення проблем таких конфліктів без глибокого та корінного реформування усіх сфер суспільного життя. Разом з цим, дослідження причин конфліктів між законодавчою та виконавчою гілками влади може надати суттєву допомогу в практичному розв'язанні таких конфліктів і в недопущенні жорсткої конфронтації між його суб'єктами. А отже, буде сприяти й стабільності конституційного ладу нашої держави.

Список літератури:

1. Конфликты в обществе: «Круглый стол»// Общественные науки и современность. 1991. № 1. С. 48-56; Социальные конфликты в условиях переходной

го періода («Круглий стіл») // Социс. 1993 № 4. С. 15-24; Сперанський В.І. Конфлікт: сутність і особливості його проявлення// Соц.-полит.журнал. 1995. № 3. С. 152-162; Соціальні конфлікти в Україні: потенціал, сфери розвитку, проблеми рішення// Раб.газета. 1995. 25 мая; Темшун С. Поверхи і підвалини конфліктів: деякі питання природи їх виникнення в Україні// Віче. 1996. № 9. С.117-125.; 2. Ю.Тодика. Біда не в конфліктах і суперечках, а в невмінні їх розв'язувати: державно-правові конфлікти в аспекті розвитку конституційного процесу в Україні// Голос України. 1996. 16 січня. 3. В.І.Сперанський. Конфлікт: сутність і особливості його проявлень// Соц.-полит. журнал. 1995. № 3. 4. В.Н.Кудрявцев. Юридический конфликт// Государство и право. 1995. № 9.. Худойкина Т.В. Юридический конфликт: динамика, структура, разрешение// Дисс... канд.юр.наук. Саранск, 1996. 6. В.Ташій, Ю.Тодика. Функціонування державної влади в аспекті конфліктології// Право України. 1997. № 8. 7. Юридическая конфликтология. М., 1995. 8. Ю.Тодика. Державно-правова конфліктологія як важливий напрямок наукових досліджень// Вісник Академії правових наук України. 1996. № 6.

Надійшла до редколегії 11.02.98

О.В. Журавка

ПРОБЛЕМА ОТРИМАННЯ ГРОМАДЯНСТВА УКРАЇНИ КРИМСЬКИМИ ТАТАРАМИ

Історичні, політичні, правові розбіжності держав та світові інтеграційні процеси й проблема міжнародно-правового захисту прав людини вимагають спільних зусиль держав на шляху пошуку консенсусу та укладанні універсальних і регіональних міжнародних угод з питань громадянства.

Серед невирішених правових питань нашої держави є проблема депортованих з Криму після повернення їх на батьківщину – отримання ними громадянства України. Необхідність розв'язання цих проблем підкреслювалась як владними структурами України, так і в рекомендаціях світового співтовариства, зокрема Верховного Комісара ОБСЄ з прав національних меншин пана Макса ван дер Стула (жовтень 1995 р.) [1, с. 12].

За даними Президента Л. Кучми на сьогодні до Автономної Республіки Крим повернулось близько 300 тисяч кримських татар, і цей процес триває [2, с. 31]. Серед них більш як 176 тисяч не є громадянами